

בתגובה למאמרו של פרופ' בנימין גרוס, 'היהודים והבעיה האירופית', גיליון פרשת דברים

אירופה של אומות

שלמה פרלה

האיחוד הריבוי את ניסיון הפיוס. הצבעה במשעל עם בצרפת על איחוד אירופה, 2005 צילום: רוטנס

ניה עבוד רכוש של גרמנים שגורשו מנחלתם בפולניה בשלהי מלחמת העולם השנייה. נכון שאין איבה בין גרמניה לצרפת, אך מיתוס העוצמה הגרמנית ממשיך לרבוץ במודעות של הצרפתים. כאשר נפלה חומת ברלין והחל תהליך האיחוד של שתי הגרמנויות הופיעו מאמרים בעיתונות הצרפתית המעלים חשש מפני עלייתו של "הרייך הרביעי" בן שמונים מיליון איש אשר מוביל להקמתה של "אירופה ביסמארקית". "בלה-מונד" הצרפתי הופיעה קריקטורה בה נראה הנשיא מיטראן אומר לקנצלר קוהל: "לא הזכרת דבר בעניין אודר-נייסה", וקוהל עונה לו: "גם לא הזכרת את אלזס-לורניין". חשש זה עלה גם בחוגי הממשל הבריטי בזמנו, והגרמנים עצמם היו ערים לכך, כפי שעולה מזכרונותיו של הנס דייטריך גנשר, שד החוץ דאז. זו גם הסיבה שב-1991 קם פורום שיחות ברמת שרי חוץ בין צרפת, גרמניה ופולין, המכונה "משולש ווימאר", והמתכנס עד היום במטרה להגיע ל"פיוס פוליטי" בעקבות איחוד גרמניה.

זיכרונות העבר אינם נמוגים, כידוע, גם ביוגרף סלביה, ויצוין כי בעיית קוסטובו עצמה ניונה עד היום ממיתולוגיה לאומית סרבית על קרב הרואי שערך לאואר מלך סרביה נגד התורכים הפולשים בשנת 1389. בפורטוגל, מתבטא לאחרונה הרגש הלאומי בבטייוי נוסטלגיה לדיקטטור סאלאזאר שרדה במדינה במשך קרוב לארבעים שנה, ורק השתלקותו אפשרה את הצטרפות פורטוגל לאי-חוד האירופי. ורדנותו של סאלאזאר הציגה שובי גיום לאומני שעמד בסתירה לערכי אירופה ללא גבולות, ואין ספק כי כיום נוסטלגיה לימי של-טונו נובעת גם מאכזבה מסוימת מחבורתה של פורטוגל, המדינה הענייה ביותר במערב אירופה, באיחוד האירופי.

איחוד פרגמטי מוגבל

ירדת כוחן של מעצמות אירופה בעקבות מלחמת העולם השנייה הוא, מנקודת מבט ריאליסטי, הניע המרכזי לתהליך האינטגרציה האירופית. אמנם מדינות מערב אירופה הבינו כי אין עוד תקומה לתפארת עברן וכי קמו תחתן שתי מעצמות-על אימפריאליות המרקידות את העולם כולו לצילי חיליון או לקול הלמות תו"פיהן, אך בכל זאת איזו גם הן ליטול חלק בכבד בריקוד הגלובלי, ולא ליפול למרמס הרגלי העני קיות. איחוד של פונקציות כלכליות ופוליטיות התקבל כתנאי הכרחי להצלת נתחים מעוצמת העבר. הרעיון המוצהר היה אינטגרציה של כריחות, יצירת מסגרות על-לאומיות, אגב צמצום הריבונות של מדינות-האלום היחידנית. הריאליה של האינטגרציה גילתה כי מנמת התאדרה הקול קטיבית של אירופה לא נועדה אלא ליצירת בסיס למימוש אינטרסים יחידניים של המדינות החבירות. הויתור על זכויות ריבוניות בתחומים מסוימים, כגון התחום הכלכלי, שגם הוא, כאמור אינו שלם, לא בא ללמד על הכלל. היה זה וייתור לצרף השירותות והתחוקות של מדינת הלאום האירופית היחידנית, בעולם הנשלט על ידי שתי מעצמות-על.

"ארצות הברית של אירופה", כחזונו של ז'ן ז'ק מונטה, אחד ממייסדיה, לא קמה. אירופה נשארה, כד' וזו של שארל-דה-גול, "אירופה של אומות".

אחד ההישגים הגדולים של אירופה הוא הקמת גוש האירו, אך גם כאן חל לאחרונה כרסום כאשר נשיאה החדש של צרפת, סרקוזי, ממשיך במדיניות קודמו, שיראק, במערכה לשינוי המדיניות המונטרית של הבנק האירופי המרכזי, מער-כה שתכליתה המעשית היא השתלטות הפוליטיקה הלאומית על מוסד אירופי זה שעצי מאותו העל-לאומית מהווה ערובה לקיומו של שוק אירופי נטול גבולות מדיניים. עמדת צרפת מעוררת התנגדות תקיפה מצד גרמניה, יש להדגיש בהקשר זה כי, בכל אופן, מערכת קבלת ההחלטות של האיחוד האירופי, מעניקה את הכבדה למועצת השרים של אירופה, שהיא גוף בין-ממשלתי מובהק, ולא לנציבות או לפרל-מנט האירופי שהם מוסדות על-ממשלתיים, וממילא החקיקה האירופית היא תמיד פשרה בין אינטרסים לאומיים שונים.

העבר חי וקיים

אכן, איחוד אירופה הריבוי את "ניסיון הפיוס הצרפתי-גרמני לאחר מלחמת העולם השנייה", כדברי גרוס, והאיחוד "קורא תיגר על כל התייח" סות היסטורית לעוצבות שגרמו לסכסוך", אך מתבקש לסייג קביעות אלו ולהדגיש כי צללי העבר עיקשים הם, ומטבעם הם מאריכים עצמם עד להווה. הפולנים, למשל, מרבים להזכיר את הסבל שנגרם להם על ידי הגרמנים במלחמת העולם השנייה בוויכוחים שלהם במוסדות האירופיים, ובאיחוד עם גרמניה, כסוגיית קביעת משקל ההצבעה לכל חברת איחוד במועצת שרי אירופה (שיטת ההצבעה מעניקה משקל על פי גודל הארץ כלוסייה). ברצותם להגביר את השפעתם באיחוד ביחס לזה של גרמניה טוענים הפולנים כי אילו לא הרגו בהם הגרמנים במלחמת העולם השנייה היי תה אוכלוסייתם עתה בגודל כזה שהיה מקנה משקל רב יותר להצבעתם במוסדות האיחוד. גם כסוגיית אירופיות אחרות, כגון הגדרת זכויות אדם, מגלה פולין עמדות לאומניות המקשות על יצירת אירופה מאוחדת. כגרמניה, מצד שני, קמות כל מיני עמותות (שאמנם אינן זוכות לתמיכה מצד השלטונות) לשם דרישת פיצויים מפולין

במאמרו המעניין טוען פרופסור גרוס כי "אירופה היותר לביטול גבולותיה ומתני תחת מעקרון האומה, דרישת ישראל לחיות בגבולות בטוחים ומוכרים נראית תופעה אנכרוניסטית ומנגדת להתפתחות העולם המערבי".

הטנה רווחת זו עולה מתוך ראייה שטחית של המציאות החברתית והמדינית של אירופה, ואשר נובעת מהמיתוס של איחוד אירופה, אכן, מדינות אירופה נמצאות מאז ראשית שנות החמישים בתהליך של איחוד פונקציות כלכליות וחברתיות שונות, אלא שהכלל המאפיין תהליך זה הוא הקפידה על כך שהגבולות הלאומיים לא יטושטשו, הן פשוטו כמשמעו והן כמטפורה. מי שרואה באיחוד פה של ימינו מקום של שטטוש גבולות פסי, מטתיך על הסכמי שנגן, אולם הסכמים אלה – שאגב, לא התקבלו על ידי בריטניה ואירלנד, והם אינם בתוקף לגבי מדינות הגוש הקומוניסטי לשעבר – הם יוצא מן הכלל המולמד על הכלל כולו. הסכמי שנגן מתייחסים למעבר אנשים חופשי נמדינה לנדינה ללא הצורך בבקורות גבולות. יחד עם זאת הגבולות נשארו והם מטומנים, וההסכמים קובעים שהמדינות החתומות רשאיות לבדוק את דרכוני העוברים במקרים של חשש בטחוני. אכן בשלוש השנים האחרונות הופעל נוהל של בקורות גבולות על ידי צרפת, גרמניה, פינלנד ולוקסמבורג.

הוכחה לכך שלא תמה עונתה של גבולות היא העובדה שקראוטיה, מדינה המועמדת להצטרף פות לאיחוד האירופי, שריה בסכסוך גבולות עם שכנתה סלובניה, ובעיית גבולות דומה קיימת ביחסי סרביה ומקדוניה, והנגריה וסלובקיה (בסלובקיה, שבחוגיה הפוליטיים פועלים גורמיים לאומניים קיצוניים, ישנן גם תופעות של התנכלות למיעוט ההונגרי המונה חצי מיליון נפש), וכן עדיין לא נפתרה בעיית הסטאטוס של גיברלטר, שהיא סלע מחלוקת בין בריטניה לסי-פרד.

מחוזי להסכמי שנגן וביטול המכסים הפנימיים קשה להבחין בטשטוש גבולות מהותי באירופה, במשמעות המטפורית. הפרטיקולריזם זה הלאומי לא מת. הוא פושט צורה ולובש צורה, ואירופה נמצאת עתה בשלב היסטורי בו הפרטיקולריזם הלאומי איננו אגרסיבי אך הוא קיים באופן לטנטי ובא לידי ביטוי בצורות שונות, ובייחוד בכל הקשור בפרוטקציוניזם כלכלי המופעל באופן נמרץ על ידי הממשלות הלאומיות.

שירותים פריטקולריים

כך למשל נותר סקטור השירותים – כשני שלישים של הפעילות הכלכלית באירופה – ללא מעבר חופשי, ו'אמנת רומא' הווסקת בנוי לראקנה ליועשה מכל תוכן. המגבולות לקיומן של שוק שירותים משותף יסודן בחוקים לארמיים אשר מונעים מימוש מעבר חופשי של שירותים. במדינות האיחוד האירופי קיימות היום כתשעים מגבולות המונעות מעבר חופשי של שירותים. ב-2004 הגישה הנציבות של האיחוד האירופי הצעת "חוק השירותים" על מנת להביא את